

mundu e isyitwa yake, na kumanya isyitwa ya mundu ungi nikwiwithasya u mundu usu muyo. Kyu ni kitumi kimwe kyatumiye andu menda kukaa vau ndukani kwa Vateli, nundu Mutunga niwamamanyaa kwa masyitwa moo, ai na kililikano kiseyo kya masyitwa. Ti andu aingi malumasya masyitwa yila makomana na mundu mweeni kaana mooneleelwa mundu matesi na makitavwa undu witawa.

12. Nziya Ili Vandu Va Nziya Imwe, Na Usi Umwe Vandu Va Mbusi Ili

O undu makothaa kwika, Mutunga na Syokau nimavangiye meonaniya Kitui muthenya umwe wa soko ila nini. Syokau aumiye musyi akuite nguku watwaite kuthoosya, nundu ndai na isyo sya kuta muthenya usu. Indi tondu niwewanite na Mutunga monane, ooniye no nginya eaniisye mewano, na nundu eli nimendaa muno methiwe makyonananga. Amina kuthoosya nguku sokoni, niwaendiye ndukani kwa Vateli vala Mutunga wathukumaa, ni kana monane saa syake syavika sya kuthumuwa na kuya muthenya. Makothaa kuthi mukaawani o umwe kila ivinda, na kunywa kikombe kimwe kya kyai, na kuya maandasi eli, na kweeyanga ngewa masyaanisye. Mutunga ai metho me langi mwiye ki; nake Syokau make mai na langi wutilyi ta nthangathi. Ivinda yu ti andu aingi munduume na mundumuka maisaa liu mikaawani matilyi mesani imwe, ateo yila mundu wi na muka na muume. Kwoou ala methiwa maisaa kana kuthukuma mukaawani na kwonanisya Mutunga na Syokau, nokwithiwa moonaa ta mundu na muume. Indi matyakwatanaa moko kana kukungulana, taeka kwisa kunengane kisi nundu ivinda yu Akamba matyanenganae kisi utheini.

Indi muthenya usu Syokau ndaaitiye Mutunga ndukani kwa Vateli. Ula wethiye vo no Ngandi. Nimakethanisye, na Ngandi amunenge kivila na amwiya, “Ninisi wiendaa kwonana na Mutunga, tiwo?”

Syokau asya, “Yii, niwe ngwendaa kwonana nake, tuthi twaaye liu vamwe yila uthumuite. Tumite vakuvi vandu vamwe, na e nduu muno na mukuuwa.”

Nake Ngandi amumanyithya kana, “Umunthi Mutunga ndevo. Niweendiye na iloli yitu Mwiingi, kutwaa miiyo. Makasyoka kwelekele kutuka. We nowisi kana nziya sya Kitui ityi lami, na syi makulumutu maingi. Ngali ityamba kuthi isembete muno nundu wamo.”

“Ethiwa ndevo, ndyimweteela, indi ooka mukethye na wiimwiya ngauka muthenya wa ndunyu ila ingi nini.” Syokau amina kumutungithya uu, niwookilile kivilani vala watilyi, ni kana aumaaluke enuke.

Indi Ngandi niwamutumuisye yingi, amwiya, “Nowikalanga nthi vanini tukaneenanga, ona vala tiinye Mutunga ula mwisene.” Syokau niwamusyaisye akineena uu, muvaka eewa ta ukweemwa ni kuthyuuwa metho kumya vau wasyaiisye. Eewiye ta watinwa ni kindu ngooni, kuvika atelema. Onake Ngandi niwambiye kweteelanga ni kana Syokau aumaaluke athi, kana ekale nthi yingi kivilani. Syokau eewaa nzoni kwikala nthi yingi, ona vala uu niwawendiye ngooni kithuumukilo. Nakwo kuthi oou nikwamweemiye, o yila Ngandi weethiwe amutumusya na wasya weewiye wuseuvite uu. Ndeeteetele kwiwa wasya wuumukusya, tondu wu wa Ngandi weewiye wamukwata wumulumitye kuma matu wavika ngingo.

Ngandi niwasyokiye aendeeya, “Ndyuukwiingiisya wikale nthi, indi nakwa ndikuulungya wumaale. We mwene wienda kwika ata?” O ndakikani isu nivalikile andu ndukani mathoowe syindu, kwoou Ngandi amba kwiya Syokau amweteelange aminane na athooi ma syindu.

Yuyu eteelangite athooi mamine kuthoowa kila mendaa, kwa mituki Syokau niwalikilye mosuaniyo maingi ngooni. O kwa kavinda kau kavuthu, vai kindu woniye kwa Ngandi kyamwendeesya muno, na kyaina kumukusya kumwelekelya kula wii. Ndaamanya ni kyau. Kyai o kindu weewiye ngooni kyamuvithukiya kwa kithuumukilo. Ndakivangite na ndakyeteetele. Indi ovu kwavu, ndai atonya kukiweta ni kindu kyau kana ni undu mwau.

Aendeeiye kumwiloela Ngangi akithoosya syindu, ona vala we ndasyaasya kula kwi Syokau. Yila me eli mesiye kukomanya metho, Ngandi niwamuveneisye itho yimwe, nake Syokau atungithya kwa kumuvesa yake yimwe. Meeka uu kila umwe asiisye utee, andu angi matikone makivenanisya uu makulye ta ve undu mekusukana na metho. Kwoou, Syokau niwekalile nthi na aina kusyaangya miiyo na metho, ta ukwenda kuthoowa kindu onake. Indi mutweni ndakwete undu wa syindu. Akwete undu wa mundu o umwe.

Athooi ma miiyo mamina kumaaluka, Ngandi niwamwiiye, “Niendaa andu asu mathoowe miiyo mituki ni kana nuke vala wii tuneenange. Nimekalanga mbee wa undu ngwendaa, indi muthoosya wa ndukani asuviyaa athooi na kumanenga ndaiya ta mekiite kilauni. Weekana namo uu nesa, makasyoka yingi ndukani kwaku, naku ukatana kumona makithoowa syindu kwaku yingi.”

Syokau amwiya, “Ona vala ndikwendaa kuthyukya uthyu nenekelye vala muuthoowaniyaa, o nekalanga kalungu kanini nithiwe ngikya itho vala wii, na...”

Ngandi amusisya na asya, “Onakwa nekalanga vanini niikasya kathilo kula wui. Niiniye kwona ta twamanyaniye tene, ona vala tutyatumuan’ya ateo kukethan’ya muthenya wula Mutunga watumanyanisyee wooka kututhoosya ndakithi. Nuulilikana muthenya usu?”

Syokau amusungiya, “Ningulilikana ninakwoniye, indi nye neewaa ni mweeni vaa ndukani kwenyu, na ndyai mundu neesi ateo Mutunga.”

Ngandi, “Ko ve undu utien’ye nake?”

Syokau, “Vatyi undu tutyeeen’ye mwiini. Indi twi nduu, ona ndonya kwasya nonaa ta umbendete, nakwa niwaa ta ndonya kumwenda. Indi tuvikanitye o vau, ve voka.”

Ngandi, “Kila kingi kitonya kwikika ni kyau, ethiwa andu eli meiwa ta mekwendana?”

Syokau, “Ethiwa matitwaanite, tyokwithiwa masuaniya kwisa kutwaana. Nye na Mutunga tutyamba kuweta itambya yu. Indi nonaa ayithengeeye muno; nakwa ndyisi kana ninimusonokya nayo. Nuumanya undu ngukwiya? We niwisi Kiikamba vyu, na nuungwatya!”

Ngandi, “Yii, ningumanya, nundu onakwa ni mwanake ta Mutunga.”

“Kwasya uu ni ta kwasya ata, ai onaku wi mwanake? Nundu utamba kutwaana? Tyo nooniyee mwiitu umwe vaa ndukani, na neesilya nokwithiwa ewe mukau.”

Ngandi niwathekiye, na amwiya, “Aiyee, aiyee, usu wooniye ni muinawa. Nye nditwaanite. Indi o mituki asyai makwa nimavangite tweendan’ye India ngatwae kivetii kila mamanthiye kwo. Indi tutyaaathi, nundu wa umau kukwa, ona akwiye vaa kwitu, e muwau ngoo. Kwoou maundu makwa ma kuthi India ngatwae mwiitu ndesi, nimaungamiye na neewa utanu.”

“Weewiye utanu niki?”

“Nundu kithiyo kyu kitu kya asyai kumanthiwa mwaana woo kivetii, mo ene na mwaana woo me vaasa, nake kwisa kukitwaa mataamba kwonana, ni kithiyo andu ma muika wakwa tukweemwa nikyo. Twiendaa mundu ambe kwonana na ula ukumutwaa kana ukutwaa, na emo makinyuviya kutwaana kana kuleya kutwaana. Ona vala no useyo kwa asyai kwithin’ya mamanthiye mwaana kivetii, onawo no useyo kwa mwiitu na mwanake kwimanthiwa mewane ene na ula metwaana. Tene kutwaana kuu ni kwoo, ti kwa asyai. Asyai ma syaana nomatonya kunyuva utwaani mwailu methoni moo, indi nowutonya kuleya kwaila i syaana. O ta uu namo mwanake na mwiitu nimatonya kwinyuviya utwaani mwailu kana wute mwailu kwoo. Ti kwasya ni uthuku kwa asyai kunyuva na kuvanga mutwawa na mutwaani. O ta uu, nawo ti uthuku kwa mutwaani na mutwawa kwinyuviya matwaane na ula mekwendana.”

“Wiasya kana we mwene wienda kwinyuviya mwiitu ula ukatwaa? Ukeeka uu ata, ethiwa anake ma Aindi ala me kuu maumasya iveti India? Ukaenda kuu wikale ukyanganga umanthite ula mukesa kwonana na kwendana?”

Ngandi amusyaisye alumitye metho uthyu kwa Syokau, na amwiya, “India ti kwo kwi eitu aseyo kwi kwoka. Ona kuu Avilika kwi eitu aseyo, ona kuu Kenya kwi eitu aseyo, ona kuu

Ukambani kwi eitu aseyo, ona kuu Kitui kwi eitu aseyo. Mundu utonya kwendana na umwe wamo tyomewane na makitwaana?”

Syokau amwiya, “Nye ndyaamba kwiwa Muindi utwaite mwiitu wa Muukamba, kana Muukamba utwaite mwiitu wa Muindi. Kwoou nokwithiwa uu wutatonyeka.”

Ngandi, “Onakwa ndyaamba kwiwa amwe mekite uu kuu Kenya. Indi undu tyo kwambiliilwa! Ko ve undu wutatonyeka, andu makyendana kuma ngooni imwe kuvika ngooni ila ingi, onethiwa ni ma mbai myau. Kana uu wi vinya?”

Syokau avindiisya vanini, na amwiya, “Onakwa niasya taku, andu makyendana ti vinya kutwaana o na maumite va. Tene mundu tyo mundu, na ngoo ya mundu tyo ngoo ya mundu, na wendo wa mundu tyo wendo wa mundu? Indi eka ngukulye undu: Tene wineena nakwa uvoo wa muthemba usu niki, na tutyisene?”

“Nineena nundu ve undu wusuite ngooni yakwa, ukethiya ndyamba kweemwa ni kuwuneena, na muno muno kuwuneena vena mundu undu usu wumukonetye. Indi, mbee nikuwuneena nina mundu ukuwithukiisya!”

“Na kithi wina mundu mukonanitye uvooni wu?” Syokau amukulya, ething’iisye ta wina ikwaani ukwenda kwaanduwa Ngandi. “Mundu usu atonya kwithiwa atilyi ata, undu we umuweteya undu usu? Nye ngawithukiisya, we no uwuneene, kana we wiona nye ndeaniwe ni kuwiwa, ethiwa undu usu wusuite ngooni yaku?”

Nake amusungiya, “Yii, ve mundu, na vatyi mundu, uvoo wu wumukonetye.”

Syokau oolanilwa na amukulya, “Kwasya evo na ndevo, ni kwasya ata? Ningulanilwa. No undavya sanzu, kana nuunzonokeya na kungiya, Ngandi?”

Ngandi ambiye kukilangya ta ukweemwa ni kusungiya. Indi, mbola mbola aneena vamwe na kuthita vanini, eeya Loisi Syokau, “Yiiii, nookwithiwa ngiwa tututuusoni, nundu vatyi mwi, mwi, mwiiiitu naaelya kuneena nake undu tawu.” Amba kuvindangya, na asyoka aendeeya mbola akitetema mwii nthini na kuthitathita. “Uuuula ndo... ndondonya kuuuneena nake nde vaaaavaasa, no ndyisi kana ni mumuuuumu thayu, undu utonya kwiwa na akamelya ndeto sya mmmuuuthemba usu. Nokwithiwa aatelema, aneewa ndeto ta isu syumite kwa mwamwamwaanake mammmatesene.”

“Etwawa ata?”, Syokau amukulya okilitye utee umwe wa nguwa ila wevwikite, akavwika itho yimwe.

Ngandi amukulya amuketeeye metho ki, “We mwene wuuneena nakwa, witawa ata?”

“Nitawa Loisi Syokau.”

“Na ndwa... ndwamuweta!”

“Ai neeka ata?” Syokau amukulya akeneteye itheka, “Ndavye yingi niwe nesa!”

Eli masyaanisya, na masyaanisya, na masyaanisya, vesa kulika andu angi ndukani makyenda kuthoowa syindu. Ndeto isu sya Ngandi na Syokau syamba kuungamila vau.

Syokau enukite ewaa ta wina ngoo kundu kwili. Kilungu kimwe kya ngoo yake kyai vala ve Mutunga. Kilungu kila kingi kyeethiwe kyalika vala ve Ngandi na kyambiliilya kumesya mii ta muti. “Yuyu wa kwika ni wiva?”, ekala akikulya o akwete nziya ya kwinka.

Niwakwatianiye na andu amwe maumite ndunyu otake, indi ndaakwatana namo maunduni ala maneena, ateo kumaweteya eendete kuthoosya nguku na nithooiwe. Avika musyi, wiyoo wu niwe wauwiye liu indi eewa wute musamo nundu wa kila kyai ngooni yake. Ona inyaake niwamukulilye niki utekuya tondu wiisaa mavinda ala angi. Eekiye o kumwiya ndanonana na Mutunga muthenya usu, eiwe niweendete kyalo na iloli kutwaa miiyo Mwiingi, na atonya kwinka mawiyoo. Kwoou oona ndemweteela undu utukiwa Kitui. Eeya inyaake uu, niwaisangiye o kaliu kanini, ka isyo ila wauwite, muthokoi wuvulanitwe na nzuu, na aawukaanga na kitunguu na mauta ma ng’ombe. Indi ndai na mumeyo wa liu, aina na mumeyo wa undu ungi, nawo ndai awuweta.

Syokau akomiye na thina, nundu kililikano kyakanite mwaki muvyu. Asuaniyaa uvoo wa Ngandi, na ndeto ila maneeniye ona vala ityavikite muthiya. Eekulasya kana Ngandi

nokwithiwa owo akimwenda ki, kana niwe mwene weekikasya akyona uu? Na ethiwa nukumwenda, yuyu nawo uvo o wa Mutunga akeekana nawo ata, ona vala matyi undu ulumu mavangite? Kilungu kimwe kya ngoo yake, kyalumite vala ve Mutunga, na niwoonaa kana onake Mutunga alumitye wikwatyo wake vala wii. Yuyu matonya kwika ata, me andu atatu, ethiwa umwe nukwendana na eli, na asu eli nimekwendana na usu umwe? Mwiitu umwe nutonya kutwawa ni aume eli ivindani o yimwe? Syokau niwesi kana munduume umwe nutwaa aka eli kana mbee. Indi ndaamba kwiwa aume eli matwaite mundumuka umwe na makekalan'ya nake nyumbani imwe. Loisi eewaa akyenda Mutunga ivindani yu methiitwe na nduu, indi yuyu eewaa wendo wake kula kwi Ngandi nawo wiitheuka ni kuvyuva na ukingiva kila muthenya kwa muthenya. Ai atonya kwenda Mutunga yu na akamena Ngandi? Kana ai atonya kwenda Ngandi yu na akamena Mutunga? Kyu nikyo kyatumiye aiwa ni too utuku usu, ona motuku ala maatiiye akomaa na thina.

Ngandi atiiwe o aendeeye na kuthoosya syindu, na ithe auka kumutetheesya. Indi maneena o uvo o wa viasala na undu muthenya usu wiitilyi. Mawiyoo niwo iloli yoo yenukiye kuma Mwiingi, na Mutunga amatavya undu kyalo kyoo kiitilyi na undu mavikisye miiyo onesa kula matwaite. Ngandi niwatavisye Mutunga kana Syokau niwuukite kumwona vau ndukani, indi aleya kumwithiya, na nutumaniye ngethi. Amwiiye aisye akooka yingi muthenya wa ndunyu kyumwa kyukite.

Mutunga eewa uu, ooniye atomiisya kyumwa kingi kyaathela utamwona Syokau. Avangiye ngooni emumantha muthenya wa Kyumwa andu maumaala ikanisani, ni kana matumuanisye ovau nza matakwatite nziya sya kwinkala. Eewaa kwikala mbee wa kyumwa kimwe atonete Syokau no ta kwikala mwaka muima.

Ngandi onake atiiwe akisunguika ngooni. Eekulangasya muno muno maundu eli: "Yuyu mwiitu uu ngwiwa ngimwenda muno wiana uu, ngamukulya tutwaane kwithiwa ata? Akeetikila tutwaane, kana akandeya? Niiwa thayu wakwa wuteaniwa ndenake undu twikalalan'ya utuku na muthenya, kyumwa na kyumwa, mwei na mwei, mwaka na mwaka. Neekuna visa ngooni, nye niona ta ve kindu kitukwatanitye twaalumana ki ta wiime na maayo.

"Vala vangi vekunthin'ya ni kana asyai makwa nimamanthiye mwiitu wa kutwaa kuya India. Twikite o kuungamya kutwaana no undu wa kyeva kila kinalikile musyi kwitu. Yuyu mwiitu usu wi India ndimwisi nake ndambisi, na tutyaaonana. Ndonya ata kwiya asyai makwa ndikwenda kumutwaa? Nimanenga kitumi kyau? Makeewa woo muno, ona nokwithiwa maandungya nume musyi woo. Vamwe na uu, ndonya ata kuleya mwiitu usu wi India, ndesi kana ngatwaa Syokau? Akamba maasya, 'Kithima ki mbee kityikwataswa!' Ndonya ata kweekana na ula wi mokoni ma asyai, niseembee ula ndesi undu withiwa akisilya yuulu wakwa? Kyu ni kithima ona ndakisi ivinda yaasa, nakyo kitimbisi. Wendo wu ngwiwa vala wii, ko waalyukile watwika nzovi na wambingiviya waina kungwata?"

Mosuanio asu mekalile mausuite mutwe kwake, mate kumunenga muthumuwo.

Syokau na Mutunga nimoonaniye kavinda kakuvi, mamina uthaithi ikanisani Mulango. Nimataniye kwonana yingi, na kumanyana undu meethiitwe makika matuku asu mataeye kwonana. Matanataanisya, Mutunga niweiye Syokau, "Yila twaneeniye maundu maingi makoneteye undu twenda mundumuka kana munduume ethiwe aitlyi, ula tutonya kwenda tutwaane nake, tutyai tumina kila kyai ngooni. Mosuanio asu mai ma vata na ma utethyo mwingi kwitu ithyeli. Maundu ma muthemba usu, matyai mathela o ineenani yimwe. Ve angi tutonya kuneena kwongeleela asu. Ta umunthi, ve kaundu kamwe ngwenda kuukulya."

Syokau amutungithya, "Ni kaundu kau? Ndungulye mwa!", na amusyaisya, matau mausuite kutheka. Uthyu wake woonanasya utanu. Indi nthini ngooni vai kindu kyamuminyiye, na weethiya kityamba kumaala utheini.

"Nikukulyai, we utonya kwenda utwaani wiva? Ni kwaatiya kithiyo kya Akamba, kana ni kwaatiya utwaani wa ikanisani wula Etikili methiawa nawo? Nundu ithyeli twi Akilisto, na

amiseni matwiiye utwaani wa Kiikamba ti museyo na ni muvuku, ai wula museyo na mutheu no wa ikanisani, kwaatiya undu mo mekaa kwoo kula maumite.”

Syokau niwamwiiye, “Onakwa nonikalaa ngikulya undu ngenda nitwawe. Kwi mitwaano imwe ya Akilisto twonete ikitwaaniwa ikanisani, andu mekiite nguwa imbya na nzeyo muno, ta malinda, na suti, na syaatu imbya ila sya ngosi, na makeyanakavya na malaa, na atwawa mayovete itambaa imbya na atwaani mekiite ngoviya imbya na makeyova tai. Nivethiawa aungamii ma mutwaano ni kana methiwe ngusi, namo ni anyanyae kana ainae ma mutwawa na mutwaani,. Itinani nimethiawa na mboka nene, na kutaniya mutwawa na mutwaani.

“Ona aeni ala maendaa mbokani isu nimanengae mutwaani na mutwawa mithinziyo, muno muno miiyo ya nyumba, na syindu sya kutumiya kana kwikiya, na maliu ta: ikombe, na iliviti, na isanui sya nzwii, na isisyo, na itambaa sya mesani, na itambaa sya mutwe, na itanda, na itunguu, na kikaangi, na maembe ma kuima, na masaani, na masilia, na masoa, na mauta ma kwivaka, na mavuku ma kwaandika, na mavulangeti, na mbisali, na mbisu, na mikanda ya kwova indo, na mikeka, na misaki, na misivi, na musele, na muthokoi, na mutu wa nganu, na ndawa ya kusaka maayo, na ndindi, na savuni sya kuthamba nasyo na sya kuthambya nguwa, na suka, na sukali, na syaatu, na syandiki, na syiko, na taa sya kyamuni. Novethiawa syindu sya mithemba ingi ta: Mbaivo, na ivuku ya Mbathi, na malunga, na mbui, na mikate ya mbavulo, na ng’ombe, na nguku, na tai ila syikiawa ni aume, na tuvuyu, na tuwembe twa kwenza king’ee.

“Liu wula andu maisaa mbokani isu ya mutwaano, onawo withiawa wi museyo vyu, ta: isyo, na itumbua, na iwa, na kyavati, na maandasi, na maiyu, na musele, na muthele, na ngima, na nyama sya ilunga, na nyama sya mbui, na nyama sya ng’ombe, na nyama sya nguku, na uki wa nzuki, na usuu, na velemende. Na kunywa manyusaa kiwu kya matunda, na kiwu kya mbua, na kyai, na sota ya kawaita, na sota ya mbalavu, na yiiya.

“No nginya vethiwe ngalama nene. Indi andu ma musyi na atui ma mutwaani na mutwawa, nimavothasya syindu sya kutetheesya mbokani isu, na sya kunengane mithinziyo. Nye ndonya kunyuva utwaani wa muthemba usu. Kwaku wiona ata, we Tito?”

Mutungu amwithukiisye ateete matu nesa. Amusungiiye amwiya, “Nye onakwa ndonya kwenda kindu kya muthemba usu. Na no nginya ene mutwaano meyumban’ye muno, na kumantha nguwa isu imbya, na kumantha maliu maingi, ala andu mooka mutwaanoni meya na manywe mavune ki. Useyo wa mutwaano tawu niwenekee utheini. Indi, ona kutilyi ta uu, nye ndonya kwithiwa na meya ma utwaani wa kithiyo kya Akamba. Ndikwenda kuleya kithiyo kya muthemba umwe nundu wa kithiyo kyeeni na kya muthemba wungi kitaamba kuluma anduni. Ndonga kwenda mithemba isu yi yeli: mutwaano wa Akamba, na mutwaano wa Akilisto. Nundu ona natwika Mukilisto, ndyaamba kwikya itheka kilungu kila kitumaaa niyita Muukamba. Nye ndwikite Muukamba Mukilisto, ndyi Muukamba yoka na ndyi Mukilisto yoka. Ni mundu umwe, ni Muukamba kivindyo, ula wisi ng’ondu yi mwaana; na ni Mukilisto, ula wisi na umwiikiite Mwiayi Yesu Kilisto.

“Ve maundu maingi ma utwaani wa Akamba, ndonya kumenda. Kwa ngelekan’yo ve utai utaawa mutwaani na mutwawa, utai wa undu munduume na mundumuka mailite kwikalan’ya mena ndaiya na muuwo. Ve utai wa undu meeyaa syaana na kusuviyaa syaana. Ve utai wa undu mailite kunengane ndaiya kwa asyai moo, na kwamo ene kwa ene, ndaiya ya muume kutaiya muka, na muka kutaiya muume; na asyai kutaiya syaana, nasyo syaana kutaiya asyai. Ve mali mutwaani wumasya kunenge asyai ma mwiitu, ila yitawa waasya. Waasya usu withiawa wa indo, na mbui, na malunga, na mbesa, na mithemba ya maliu, na mawiya mutwaani utethasya athoni. Kumya waasya ti kuthoowa mwiitu, aiye nongi. Waasya ni ngelekan’yo ya kwonan’ya kana mwiitu ni mundu wa vata, ti kindu kileketwe nthi ta syindu sya kuvuthiiswa. Waasya ni wiko wa mutwaani na andu make, wa kutungiya asyai ma mutwawa muveya, nundu wa mwiitu woo, na nundu wa kumweeya, na kumusuviya ivinda yaasa, na kumusomethya ethiwa nusomete. Akamba maasya, ‘Utanengane ndanengwa’, na

‘Kindu kya mana kityi vata.’ Waasya ni witikianisyo wa kunengwa na kunengane, na kukusiiya kana mwiitu ni mundu na mundu e vata mbee kuvituka syindu.

“Mali isu ya waasya ni ngelekan’yo ya kwasya kana musyi vala mwiitu usu usyaitwe na kweewa, vatyailite kutiwa ve vathei, nundu kutwawa ti kukwa. Waasya ni ulilikan’yo wa kana musyi wa mwiitu wutyamba kulwa niwe, waasya wukekalaa ukilikan’ya andu ma musyi kana mwiitu usu aumite vau na ni kilungu kya andu ma musyi usu. Undu wungi, mali isu ni uvano wa kululumiilya ngwatano isu ya mundumuka na munduume. Waasya wukeethiawa wukililikan’ya andu ma mutwaani na mutwawa, kana nimakwatanwa nthini wa syaana syoo, nimatuma nduu ndumu, na kutwaana ni wiko wa kwovana makiluma.

“Waasya withiawa ukitavya mutwaani na mutwawa kana misyi yoo niyamakwata moko na kumatwika, ni kana onamo mamesye na make musyi woo. Ngalikoni ya mutwaani, waasya withiawa ukusi wa kwonan’ya nuyumitye vyu atwaane, na ti ngui winayo ya kwosa mwaana wa musyi wungi amweete musyi kwake. Onake mutwawa ethiawa akitikiisya kuma ngooni, atwawe na ti ngui withiawa nayo. ‘Ngoo yiisaa kila yenda’, niwo Akamba maasya. Kunengane na kwosa waasya, ni kwasya andu ma ngaliko syeli nimeetikiisya utwaani wu. Meithiwa makitikiisya kutwikiiya na kululumiilya asu matwaane, na mekalan’ye, na masuviane, na mendanae.

“Na syithioni sya Akamba, nivethiawa maundu ma kwiisaniya andu ma mwanake na ma mwiitu. Ve kindu Akamba metaa ntheo. Asyai ma mwanake nimathokeyaa ala ma mwiitu, na makyeeete mbui itatu: ili nume na imwe nga itaamba kusyaa. Imwe nume nithinzawa andu makiya. Meeka uu, nivamanyikaa kana mwanake na mwiitu nimekwenda kutwaana.

Mutunga niwaendeeiye aeleangitye Syokau syithiyo sya Akamba yuulu wa utwaani. “Kithiyo kingi ni kya ivinda ya kutwaana yathengeeya, aume nimaumaa kwa mwanake makithi kulatya mwiitu utuku kana aumite muundani, makimukuwa na kumutwaa musyi kwa vinya ethiwa ndekwenda kuthi namo. Mavika musyi kwa mwanake, inyaa mwanake kana kiveti kingi kikuu, nuvakaa mwiitu usu mauta ma meyo, uthyu, na moko, kana mwii woonthe. Kwika uu ni kwasya yu mwiitu niwatwika kiveti kya musyi usu. Uni wuungi, asyai ma mwanake nimaendaa kumanyithya ala ma mwiitu kana yuyu nutwikiye mwaana woo.

“Ve nziya ingi ya kutwaana. Ngasya yathela, ona itenthelu, na kyathi kyavika, andu ma mwiitu na ma mwanake nimombanaa, na makiisaniya liu. Vata wula munene withiawa wa kutaa mwiitu na mwanake, maunduni ma utwaani, na mwikalile woo ene kwa ene na vamwe na andu ma musyi usu, na syaana syoo yila makakwata syaana. Asyai ma mwiitu nimamwaathimaa, na makimunengane aende atwike wa musyi wungi. Mavika muviyani wa musyi kwa mwanake, mwiitu nuvakawa mauta ma kumuthokya ethiwe kiveti kya musyi usu. Yuyu nutungoeswaa akivotwa musyi nthini. Nivethiawa eitu ala utindaa kana winaa wathi namo, kana waendaa sukulu namo, na asu nimatonya kweendan’ya nake wiyoo wu wa kutwawa. Kyeeleelo kinene kya atindan’ya ma mwiitu ni kumwiiiya. Mainaa mbathi imwe sya kiiyo, kwasya meiwa woo niwamatiya, na ingi sya kumutaniya, kana ona sya kumuthekeeya makimwiya nukukiya. Eitu asu, na iveti sya muika, maetae maliu kwa usu utwaiwe, ta isyo, na maiyu, na makwasi, na mbemba, na musele, na muvya, na mwee, na sukali, na maliu angi. Andu ma mutwaani nimaseuvasya mboka nene, na makita andu moo na anyanyae moke kwona mutwawa na kutaniya utwaani woo.

“Yuyu Loisi ninakuweteya maundu maingi ma syithiyo sya Akamba ngalikoni ya utwaani. Kyu nikyo kitumiye nikwiya kana, nye ndonya kwenda mutwaano wuvulanitye syithiyo sya Akamba ta isu, na kutwaaniya ikanisani, ni kana onamo Akilisto mone na matane nundu wa mutwaano wu. Kindu kinene kya ikanisani, ni kwitya waathimo wa Mulungu withiwe yuulu wa asu mekutwaana.”

Loisi eekiye o kumwiya, “Neewa utanu kumanyanga maundu ma syithiyo situ ngalikoni ya kutwaana. Ndyisi kana amiseni na atumiya ma ikanisa makeetikiisya kindu ta kyu waweta, kya kuvulan’ya kithiyo kitu na utwaani wa ikanisani.”

“Niki matonya kuleya, na timo meithiwa makitwaana?” Tito amwiya uu, atilyi ta ukweemwa ni kumiisya maundu ma muthemba usu.

Syokau amulilikan’ya, “Maundu asu mekukon’ya syithiyo situ, nimavataniwe ni amiseni makyasya ai syithiyo situ ni nthuku, na Akilisto mailite kweekana nasyo, makwate na maatiye syithiyo syumite nza muingo.”

Tito amusungiiye amwiya, “Mundu nutonya kutwika Mukilisto na akyeendeeya o kwithiwa e Muukamba.”

Syokau atata kweelesya undu waeleangwa. “Kwasya uu ni ta kwasya ata? Ndikumanya undu wuundavya. Niona ta wuumbiya kana mundu akitikila atwike Mukilisto, okaa ikanisani akwete na akuite kila kitumaa etwa Muukamba. Ndamba kukyuma akamba kukikya itheka. Indi ona akakikya itheka kavindani kala ukwasya nukwitikila, niasya anesa kusyoka o vala wakikisye, aakimantha no akyone. Nayu nomatonya kukwatianiya nziyani imwe, e Mukilisto na e Muukamba, nundu ni mundu o umwe na ti andu eli munduni umwe. Na akeethiwa alumitye kweendeeya kutwika Muukamba na akalumya kutwika Mukilisto. Tene mundu nde moko eli? Kwoou usu tyo utonya kulumya Ukilisto na kwoko kumwe na akilumya Kiikamba na kula kungi? Ngoo yake no imwe, ti ili, indi yiithiwa yongeleeka kindu kyeu, kindu imbya, na kindu kya kwitaniswa na kweendanasya na Yesu Kilisto.”

Mutunga aminiye mawoni asu kwa kwasya, “Vau ni vaseyo vyu. Nituungamile vo, na tukaendeeya yila yingi twionana. Thi na uvoo mwa.”

“Naku thi na wuungi”, Syokau amutungithya uu.

Na mataanisya syua yitanamba kweeka muno, mena wikwatyo indi matesi kana makoonana yingi mituki, kana matyoonana yingi mituki. Nundu Akamba maasya, ‘Mbee ndimanyikaa.’ Na niwo. Makithelekelya, kila umwe niwasiisye itina, na metho moo makomana kwa kavinda kakuvi, na metho onamo masyoka mataanisya.

Syokau enukite niwausuitwe ni mesilya maingi. Mwangali umwe niweewa utanu, nundu wa kwonana na Mutunga. Ndai na nzika kana nokwithiwa Mutunga amwendaa o muno. Indi we mwene niwe wekulasya kana nukwenda Mutunga muno undu matataanisya vyu na vyu. Oou nowo wekulasya yuulu wa Ngandi, ona vala eewaa ngoo yiisamuka nundu wake. Eekulasya yingi na yingi, “Yuyu niika ata? Niona yu navika vandu nziya yaatuka yatwika ili, na syaina kwithiwa syiitaanisya. Nziya imwe yeendete mwangali wa yuulu, na ila ingi mwangali wa itheyo, kana imwe yeendete yelekele wumiloni wa syua na ila ingi yeendete yelekele uthuiloni wayo. Niki ve nziya ii ili, vandu va kwithiwa no imwe yeendete yi ndungalu na ite mwathuko? Niika ata yu, mbaitu?” Eekiye o kwiiya ikulyo yu ngooni avinditye, na methoi mamenete mene, mene, mene...

Yu onake Mutunga enukiye avindiisye muno undu wa Syokau. Niweekulasya, “Kethiwa ninimanya nesa vyu, kana Syokau nukumbenda undu ngumwenda, noomulya kana nutonya kutwika kivetu kyakwa. Aketikiisya nitavya asyai makambiliilya kumwaasya, naitu ithyeli tukambiliilya kwiyumbanisya kutwaana ngalikoni ya Akamba na ngalikoni ya Akilisto, tukwatanisye. Yuyu tondu ninguthukuma, nithiwa ngimoan’ya mbesa sya waasya na sya mboka ya utwaani wa Akamba na wa ikanisani. Indi yu ngakulya Syokau atwike muka wakwa, na akaleya, nika ata nundu nithiwa natumbangwa ni woo ngavivinyika vyu. Nithiwa nekala ta makuyu matiwa kithangathini na ndakani, kiwu kyang’ala ndiyani. Niiwa ngitetema na ngikiya kwisa kumukulya, ndakese kuleya. Indi nye mwene naemwa nikwika uu, ko ve mundu ungi utonya kuneeneya nake na kungulilya nimutwae? Niika ata yu? Ndyailite kweteela muno, ngisa kumukulya, tondu nitumanyanganite undu kila umwe utilyi, na undu ukwenda muka kana muume wake ethiwe atilyi.”

Avikiye musyi enamitye mutwe, olanilwe ni undu ukwika, kati wa kusemba mituki ta itelembu, kana kukinya mbola ta kimbu, kwelekelala Syokau.

13. Ngandi Na Syokau Kwivitha Na Kuthi Nthi Ingi

Vai andu aingi, vau Ilovi kiseseni kya ngali ya mwaki. Maneenaa malonzanitye na ithyomo mundu utai atonya kwimanya syoonthe. Matiyaniyaa uvo, andu amwe makilika ngalini mathi, na aangi makitiwa maungyi, oonthe mavinguite metho maasyaan'ya, na mavinguite makanywa makathan'ya.

Loisi Syokau na Ngandi meeyoniye matilyi nthi waan'yoni wa ikumbini ya kilasi kya keli. Ivinda yu, ngali sya mwki ila syakuwaa, syaanitwe makumbi kundu kutatu: kilasi kya mbee, na kya keli, na kya katatu. Asungu ma ukoloni malikaa kilasi kya mbee, na Aindi na Alavu kilasi kya keli, namo Aavilika ithyi ene nthi, twalikaa kilasi kya katatu kana mavinda mavuthu twiilika kilasi kya keli. Akoloni nimo meekiite kivathukan'ya kya muthemba usu, na kyakothaa kwitwa kalavaa. Matyendaa kuvulana na andu ma Avilika, kana andu matai na kikonde kitune tamo. Kyu nikyo kyatumiye Syokau na Ngandi mekala ikumbini ya kilasi kya keli, na matyai na luusa wa kulika kilasi kya mbee. Indi Syokau ndalunganaa na maundu asu ma kalavaa. Akwete kwiloela ngali ya mwaki nundu yu niyo ivinda yake ya mbee kumyona na kumilika.

Yila Ngandi woniye undu Syokau waathamitye kanywa akyasya, "Aa! Aa! Aa!", amukulilye niki. Syokau athekiye na amwiya, "Ndyamba kwona kindu kyaasavite ta kii, ethiwa ii niyo yitawa *ngali ya mwaki*."

Ngandi amutavya, "Yii niyo isu, ila ninakutavasya uvo wayo, ai tukamilika na ikitutwaa kundu kwaasa." Aneena uu niwamuthengeeiyee amukwata kwoko, nundu niwatetemaa ni vwiya, atesi undu ngali ikumatwaa weenini kuu kwaasa.

Vau ndilisyani ya utilan'yo wa ikumbini yoo, vakilitye ki, nundu vatyai mundu woo wa kumatyiyaa uvo makithi. Ngali yakusisye saa kumi na nusu. Syuki ya kyongo kyayo yauutaniswe ni ukungi yalika vau matilyi, matina kukooanga. Indi maendanga syuki niyaekiye kulika vo. Kila meewaa no inzini ya ngali ikyaamba, "Chiichi, chichii, chiiichi! Chiichi, chichi, chichi!", mbeeni yaambaa uu mbola mbola, indi yasembanga yaina kwiwika ta mundu ukukuna ngoma.

Ngali yamakuite melekele uthuiloni wa syua, na kwoou Syokau akulya Ngandi, "We mwa, ko tweekete ku?" Kuvika vau, Ngandi ndai anatavya Syokau kula maendete. Endaa kyu kithiwe kimbithi kya kumukeneya atesi.

Ngandi amwiya, "Tweekete muvaka Ukanda, musyi witawa Kambala. Waawiwa?" Syokau amwiya, "Kila neewiye no nthi isu yitawa Ukanda. Kambala ndyaamiwa, yila twasomaa navu tene ni munini. Ethiwa mwalimu niwatutavisye isyitwa ya musyi usu, nye ninoolilwe."

"Embwa niwoolilwe, yuyu nikwo tweekete na ukawona na metho mbene, taeka kutavwa na kanywa kwi kwoka." Mathekan'ya mena utanu mwingi.

Ngandi aendeeya kumwiya, "Nye ninaendiye kwo tene ni kimwana kya sukulu. Naendiye na ayai makwa na ainawa. Twaendiye Kambala kukethya mwendwau umwe wakwa waakiiye nduka kuu na ambiliilya viasala. Onake etawa Vатели, nundu niyo isyitwa ya umae waitu. Kuu nikwo tweekete, na tukakuvika uni o tayu syua yelekele kuthua."

"Asi, asi! Wiweta twithi na ngali kutuke, na kwise kukya, na tutinde o tweekete tukaaisa kuvika mawiyoo?"

"Yii, niwo", Ngandi amusungiya uu, onanitye uthyuni kana niwesi kyalo kya muthemba usu undu kitilyi, na niwesangi Kambala.

Syokau aathamya yingi ni kuseng'a, aina kwaamba, "Aaaa! Aaa! Aa! A!", olanilwe ni undu ukwasya. Itina wa kavinda kakuvi, niweiye Ngandi, "Mbon'ya valuwa wula twanengwa ovisini. Ko wii waki?"

Ngandi niwaumisye vaasya ndaasa ngusuni, amivinguwa na vauma valuwa wakunzitwe nesa na wukekiwa nthini. Eeiye Syokau, "Ithangu yii ni ithangu ya vata munene kwitu, na ni

kindu twailite kwikala tukisuviye thayuni witu woonthe. Ii ni sativiketi wa mutwaano. Ovisini vala twiendete ni kwa mundu wa silikali ula wumasya sativiketi sya isyawa ya kaana, na mutwaano, na kikwu kya mundu. Nininakutavitye twithi twaatwaaniye ovisini isu ya silikali, nundu tutyiitutwaana kwaatiiya kithiyo kya Aindi, kana kya Akamba, kana kya Akilisto. Nowisi tunavangiye kutwaana o twikalaaite, nundu tuneewaa tukyendana tukausuwa ni wendo vyu. Tunawetiye kana asyai makwa na asyai maku, nokwithiwa maaleana na maatusyiyi tukitwaana. Kwoou tumanthiye nziya ila tutonya kutwaana tutekuvatwa. Na uu niwo twikiye ovisini isu ya silikali.”

Syokau amutilanilya ndeto, amwiya, “Mwa Ngandi wi mui muno! Wikiye undu wa kututethya muno vyu. Mwa keka vaku kwika uu, tutyithiwa tutwaaniye!” Asya uu, mamumunyana na utanu mwingi. Syokau amwiya, “Yu nye ninitwikiye kiveti kyaku kila kikwendete ki!”

Ngandi amusungiya, “Nakwa nye yu ninititwikiye muume waku ula ukwendete vyu na vyu!”

Masyoka mamumunyana kiikanywa na kiiwiime. Wu ni undu wai weu kwa Syokau, nundu Akamba matyeekaa uu navu tene, kana ethiwa nimawikaa, mawikaa mevithanitye. Aindi nimawikaa na kwoou Ngandi niwawisi.

Mamina uu, Ngandi eeiye Syokau, “Nundu sativiketi ino ya mutwaano witu, yaandikitwe na Kiingeleza, ningusomeya yo naalyulite Kiikamba. Sativiketi yiasya uu:

Andu oonthe manyai atii, umunthi matuku miongo ili na eli, mwei wa Okutova mwaka wa ngili imwe na maana keenda na miongo thanthatu, kwa ukumu wula ninengetwe ni silikali ya Koloni ya Kenya, ninatwaanithya andu aa:

NGANDI MWANAKE WA VATELI NA MUKA ANANDA, ula wasyaiwe 1936
na
LOISI SYOKAU MWIITU WA KYALO NA MUKA VAITA, ula wasyaiwe 1938

Kuma umunthi andu asu eli nimatwika muka na muume, na muume na muka

Nye Ndiisii Stephen Newcomer, ninye neekiya sativiketi ii saii vamwe na kumikuna muuli wa silikali

Syokau asiisye sativiketi isu amiketee muno, eewa ngoo yausya. Kitumi nundu nimakiyaa, ai nimesa kukuniwa livoti kwa silikali makewa mamanthwe na makitungwa kula kwi asyai moo, nundu wa kwivitha na kutwaana matamatavitye. Indi yu, nimakwatianiye nziyani imwe ya mathayu moo, me mundu na muume wake, na mundu na muka wake, na matyai makiitika ni mundu ungi. Ota uu nomakwete nziya ingi nguvi, maendete kyalo kya ila yitawa *ani muuni*, na kumantha wikalo mweu nthi ngeni. Ona vala matyeesi undu ula kwiithiwa kwoou kula mai nziyani maendete, kila umwe niwatanaa kwona e mokoni ma ula umwendete mbee wa eitu kana anake oonthe nduniani nima.

Syokau eeiye Ngandi, “We mwa wi wakwa vyu na vyu!” Nake amutungithya, “Naku mwa wi wakwa vyu na vyu, kuma kwakya kuvika wiyoo, na kuma kwatuka kuvika kwakya!”

Syokau atheikiye amwiya, “Twaailite kwongela na kwasya ni kuma mwei watisa kuvika yila witisia yingi. Tene nowisi kana eitu na aka ma muika, ve undu wa vata muno methiawa nawo kila mwei!” Amusiisye Ngandi avinduute metho ta ve undu ukumutavya kwa metho taeka kwa kanywa. Nake Ngandi niwamanyie, na eetikiisya mongele kuweta mwei vo.

Kwelekele kutuka ngali niyavikiye ngukani ya wula watuku munene wa ndunia, wula kwa Kiingelesa witawa Livuti Vali. Ngandi eeiye Syokau akunikile ndilisyani asisye undu wa kuseng'ya muno. Ekisye metho kuvika oona nguka mwangali wuuya wungi, yi vaasa muno. Vau kati vatilyi ta mbulan'yo ya utumo, na syiima, na maiya. Andu moonaa kwoonthe itheka ivulene na ndumo na kundu kutindimalu kusuite nyeki na mamiti. Kutiika nguka isu ndulu nakwo kwai itheka nthungu na kungi kwai nyeki. Kuuya nthi watukuni wu, kwoonekaa nyamu sya mithemba na mithemba, ta ila syisikiye Ukambani. Vai kiima vau nthi, nakyo kyoonekaa ta kyuutoa syuki. Indi isu yai mithumu ya uvyuvu wa nthi, vala yatonyete mukuthu ikaumaaluka na ikaina kwonekaa ta syuki, ni mundu e vaasa. Ngandi amwiiye kyu kyai kiima kitawa Longonoti, vau voonekaa mithumu isu ya mwaki wa nthi itilyi ta syuki.

Kwatukanga nivookiye mundu, ivoi yakunanga mwaango woo, na yasya, "Oti!" Nake Ngandi amwiya, "Kalivu", na avinguwa mwaango. Ivoi yameiye saa sya kuya liu wa wiyoo nisyavika, na amon'ya vala mekuthi kuya. Meewiye utanu kwikala nthi mesani, na umwe wa athukumi amakulya kila mekwenda kunywa, na amatavya maliu ala maseuvitwe wiyoo wu. Meetisye kiwu kithei na kingi kya masungwa, indi mamina kuya liu nimeetisye kaawa manywa. Liu wai kaloti, na kyavati, na makwasi ma walu me makaange, na musele, na ndindi mbithi, na nyaaika ila nene ite wuu, na makovisi, na nyama sya mbau sya ng'ombe, na nyama sya nguku, Liu wai mwingi muno, na Ngandi na Syokau maiye, maya, mavuna vyu. Maasya isu niyo mboka ya mutwaano woo! Vai andu angi, Asungu na Aindi namo matilyi mesani syoo ivathukanitwe. Makothaa kwikya metho vala ve Ngandi na Syokau, makiya, na moonekaa ta mekuseng'a kwona Muindi na muka Muavilika.

Maya liu wu munene, nimaeteiwe salati ya matunda matilangitwe na maavulanwa, ta avolo, na maembe, na maiyu, na makungumanga, na mananasi, na mavavai. Syokau ndai asamite syindu imwe ta makungumanga na mananasi. Uu wathela, nimaetewe kaawa yikiitwe yiiya na sukali, na manengwa ilungu sya keki maisanisye na kaawa. Vamwe na uu, nimanengiwe kyiiisi, indi Syokau ndamanyianite nayo na kwoou ndaamiya. Aasya eiwa yiinyunga undu utekwendeeswa niwo. Makyuma vau masyoke luumu ya ikumbi yoo, mavunite maathi na weya. Makomiye too muliku, makisa kwaamuka meethiwa me vakuvi muvakani wa Kenya na Ukanda. Kuu kwoonekaa kutatilyi Ukambani. Kwai kwa andu angi, ta Avaluya ona kumwe kwai kwa Nzaluo ila mbiu ki.

Syokau na Ngandi maendiye o meloelete undu nthi isu yatilyi. Kwai myuunda, na myako ya andu yathengeaniye muno mbee wa undu yithiawa kuya Kitui maumite. Mavika muvakani nivavotiye asikali ma volisi vau ngalini, na meetya andu monan'ye ivande syoo. Vatyi kindu kingi maakulya kana kumantha miiyoni ya andu.

O me vakuvi na muvaka, nimooniye iviya inene yitawa Tololo, yuungyi utumoni mwaamu na mutindimalu. Kwoou Tololo yoonekaa kuma andu me vaasa muno. Ngandi na Syokau mayona, syongo syoo syasuaniye iviya ya Nzambani, nundu maviya asu me eli nimavwanene, ona vala Tololo ni itheke na ni ikuvi kwi Nzambani.

Mavitite na ngali nimeeloelaa undu kuu kwatilyi. Kwoonthe monaa kwi wiyu wa miti na nyeki. Kyu kyai kivathukan'yo kinene kwaelekanwa na Ukambani kula matiite kwi kumu na kwaavuuka. Moonaa maliu meyu, ta maanga, na maiyu, na makwasi, na mbemba. Ngali yaendiye o ikyuungama kila kiteseni, na andu ala malikaa mai aingi kwi ala maumaalukaa. Ta syua yikyuungama nimavikiye musyi witawa Jinja. Musyi usu wakitwe utee wa yiiya yila inene mbee wa maiya oonthe kuu Avilika. Yitaniswaa na isyitwa yeeni, *Yiia ya Vikitolia*, no undu wa kwithiwa Muungelesa wa mbee kuyona mwaka wa 1858 ayinengiye isyitwa yu kumulilikana musumbi woo wa kiveti wa ivinda yu. Yikwatanisye nthi itatu sya Kenya, na Tanzania, na Ukanda. Andu ala matwiye utee wayo me masyitwa ala mayitaa, ta Yiiya ya Naluvaale, Yiiya ya Nyanza, na Yiiya ya Ukelewe. Niyo ya keli nduniani yoonthe kwa kuneneva. Mundu akiyisisya e utee wayo, yonekaa ta ukanga, munene indi kiwu kyayo kityi

munyu ta kya ukanga. Yithyululukitwe ni mbusi kuma ngaliko syoonthe ateo ya yuulu, nasyo syonoesyaa kiwu kyasyo vau yiyani.

Indi ve usi umwe wumite yiyani ya Vikitolia, andu mawuingaa makivituka musyi wa Jinja melekele Kambala. Usi wu witawa wa Naeli, nawo niwo wiyawa ni mwaasa kwi mbusi syoonthe sya nthi nima. Waasa wawo kuma vau yiyani kuvika ukangani nthi ya Misili, ni kilomita 6,671 na mbee, ethiwa usi witawa Kakela kuma nthi ya Ulundi niwuutalwa ta ewo kitina kya usi wa Naeli. Vala Naeli wutiite Yiiya ya Vikitolia, ve kivauuko kyaamu na kitulu, kya kiwu kila kyumite yiyani kyaatwika usi wu. Nawo weendele ngaliko imwe ya Ukanda, o welekele yuulu, waavitila nthi ya Sutani ya Itheyo na ya Yuulu, waavika Misili, wukaumaalya kiwu Ukangani wa Kati, wula wukwatanitye Asia na Avilika na Ulaya. Andu ma Misili maumasya kiwu vau usini wa Naeli, kya kunywa, na kya kunyithya myuunda. Nthi ya Misili na kilungu kinene kya Sutani ya Yuulu, ni kundu ngwa na weuni, kula kutauwaa mbuwa kana no kavula kavuthu na kaniini. Maundu asu Ngandi niwatavasya Syokau ngali ikikila usi wa Naeli yeendele kyaaoni kithengeaniye na kivauuko kyu kinene kya kiwu kingi. Usini wu na yiyani yu ve ing'ang'i na makuyu maingi.

Makela usi wa Naeli nowo makelile movaka wa mbai ili, malika kwa mbai ila yitawa Avakanda, vala vaumiye isyitwa ya Ukanda. Kuma tene Avakanda mai na musumbi woo, ula meetaa *Kavaka*, na ai na mwako munene vau Kambala vala wekalaa. Mwako usu weetawa Luvili, na novo vai silikali ya usumbi wake, o Ukanda yi ukolonini wa Angelesa. Avakanda nimatalaa nzyawa sya asumbi moo, kuvika nzyawa miongo itatu na itaano maatianisye. Ula wai musumbi yila Syokau na Mutunga mavikiye kwo, eetawa Saa Frederick Mutevi Muteesa wa Keli, na asyaitwe mwaka wa 1924, indi ekalilwe kivilani kya usumbi 1939 ithe amina kukwa. Eeyawa atwaiye iveti ikumi na kimwe, na asyaa nasyo syaana ikumi na nyaanya.

Kuma Jinja kuvika Kambala ngali yaendele nthi ya mbai isu ya Avakanda. Indi Ukanda, ota Kenya, kwi mbai ingi, ivulene imwe nene kwa wingi wa andu na ingi nini. Imwe syai na asumbi masyo, ota Kavaka usu wa Avakanda. Kambala ni musyi munene wa Ukanda, na wakitwe vau nthi ya mbai ya Avakanda. Maendete na ngali Syokau na Ngandi nimeeloelaa masamba ma iwa sya kuseuvya sukali. Vau kutiniya Yiiya ya Vikitolia, ve iwanza nene syusuite iwa, na vau nivo vaumaa sukali mwingi. Kwai myuunda ingi minene na minini, ivanditwe maiyu ma mithemba na mithemba. Maiyu nimo liu ula munene wa Avakanda, muno muno wula metaa *matooke*, vamwe na makwasi ala mametaa *lumonde*.

Kuu nziyani kila vandu ngali yaungamaa, nivookaa athoosya ma maliu, muno muno maiyu ala meu, na masungwa. Syokau niwaseng'iyeye kwona undu maiyu mai laisi muno kuvituka ala wathoowaa Kitui. Kwoou niwathooiye amwe maenda makiya melekele Kambala. Mbesa ila syatumikaa Kenya nosyo syatumikaa Ukanda na Tanganyika. Nziyani kwai o kundu kungi mavitilaa ithekani nthungu na syi miti mitulu. Kila vandu voonekaa ve na wiyu wa syindu syoonthe ila syameete, onethiwa ni miti, kana myuunda, kana ndumo, kana nyeki. Andu mavandite myuunda ikausuwa maiyu, na nomavandite maliu angi ta ikaawa. na maanga, na makwasi, na mananasi, na mbemba, na misungwa, na mivavai, na myeembe, na vamba. Loisi Syokau aasya ngooni, "Ngesa kukwata muunda kuu, niwa utanu na niwiima ngawususya liu ta makwasi, na malenge, na mbemba, na mboso, na muvya, na nthooko, na nzuu." Alilikanaa Kitui undu waimaa, na undu mavinda amwe kweethiawa thano mwaasa, na wiituma isyo sileya kusyaa nesa. Indi vau kwa Avakanda vatyithiawa thano mwaasa, nundu mbuwa yithiawa kwo kila mwei, muno muno nundu wa Iiya ya Vikitolia. Andu amwe mavandaa o yila meenda, nundu nimeesi mbuwa ndileya kuwa na liu nduleya kwiana.

Ona matavikite Kambala aendi asu eli nimambiliilye kwona syiima sya musyi usu, nundu wakitwe syiimani ithengeaniye. Kila kiima ki isyitwa, o tondu mesiye kwimanya maina kutua vo. Mwendwethe wa Ngandi ai na nduka vala ve Jinja Road, na novo andu make mekalaa. Yila Syokau na Ngandi mavikiye kiseseni kya ngali, kwelekela syu yiithuwa, nimoosiye

takisi yamakuwa na kumatwaa kwa Etasi Vateli. Nimaendiye mavika vau ndukani, na malika. Etasi Vateli aseng'nye muno kumona, nundu ndeesi kana makooka, nake Ngandi ndamatavitye. Maelya kwonana myei mivuthu yathelete, yila Etasi na andu make maendete mathikoni ma ithe woo akwiya Kitui na aviviswa Ilovi. Ngandi ndaamuweteya kana nutonya kwisa kuthi Ukanda mituki, indi onake ndavangite na ndatalithasya kwisa kuthi kwo mituki.

Yuyu Ngandi niwatavisye Etasi kana mwiitu usu wai nake etawa Loisi Syokau, na kana nimatwaanite iyoo, maatwaaniya Ilovi na makwata kyalo ovu kwavu. Etasi na andu make nimakethanisyeye na Ngandi na Syokau, na utanu mwingi, makineena Kiindi, kwoou Syokau ndaamanya undu maasya. Nimavokeye aeni asu moo na utanu na mamalikya naku nthini wa nyumba, mamon'ya luumu ya wikalo. Etasi niweeyiye muthukumi woo auwe kyai na maandasi akalaatite, ni kana aeni mambe kukunda kyai nundu maumite kyaloni kyaasa.

Matanavika Kambala, Ngandi niwatavisye Syokau kana Etasi niwe wai wa ilumaita kwa umae na usue, na kana nimendanite. Kyu nikyo kyatumiyeye anyuva moke Kambala kula wii. Amwiya, "Ninisi mwendwau na andu make makatuthokya nesa, na kututethya twambiliilye wiya witu kana twandikwe. Matyi ivathukan'yo sya andu ila syithiawa kuya India, ila syitawa makasiti kana mavalina. Ve ikundi inya nene sya makasiti, na andu ma makasiti imwe mativulanaa na andu ma makasiti ingi, undu mesa kutwaana kana kwiisaniya liu. Makasiti asu metawa Mbulaamini (nimo asomi anene, na alimu, na athembi), na Kisatiliya (nimo anene ma silikali na okiti ma kau), na Vaisiya (namo nimo aimi, na aseuvya ma miiyo, na atandithya), na Syutila (nimo mavoi na athukumi ma mawiya momu na me vinya). Na ve angi India metawa Ndaliti, metalaa ta me nza ya makasiti, indi me kilasi kyoo ene, na maasya nimo andu ma tene mbee kuu India. Mundu ethiawa wa ikasiti ina kwa kusyawa. Namu makasiti asu me ilungu sya makasiti nthini wamo, nasyo isu syi ilungu syasyo sya makasiti. Kuma India yakwata kwisumbikiya, silikali vamwe na andu mbene, methiitwe makitata kuvetanga utilangan'yo wa makasiti, indi nosyeendeeye kundu na kundu. Aindi ala tutwiye nza ya India, ta kuu Kenya na Ukanda, tuyaatiyaa makasiti tulumanitye namo muno. Kwi Aindi ala mavulanite na andu ma mbai ingi kwa kwikalalan'ya kana kutwaana, na kwoou kwoou vethiawa vate vata wa makasiti me utheini, onembwa mevo mosuaniyoni ma amwe."

Syokau eethukiisye nesa, nundu wu wai undu weu kwake, ona vala Mutunga nowauwetete kwa ukuvi akitavya andu maundu undu wonete aenda India. Akamba matyi utilangan'yo wa andu muthemba usu. Akulilye Ngandi, "Kethiwa nuumbikiya kikundini kya makasiti, umbikalaya kiva mwa?"

Ngandi niwamuthekisye na amuthengeeya, amwiya, "Mwa Syokau, we wi mundu na ndwailite kuvathukanwa kuma munduni ungi ona wiva. We nakwa twi mundu umwe, na twovanitwe ni wendo ukethiya vatilika kivathukan'yo ona kya muthemba mwau. We wi wakwa vya na vya, nakwa nye ni waku vya na vya. Ivathukan'yo syeetae kimena, na kwiyona, na ngulu, na ulalinda, na ung'endu, na utumanu, na vwiya. Ala mevathukanasya na aangi, methiawa makilwa vinya ni kimena, nakyo kimena kisyaa vwiya. Vala ve wendo ta wuu witu, vatyi vwiya."

Etasi Vateli na andu make manengiye Ngandi na Syokau wikalo vau kwoou nyumba. Mamathokisye maisae vau, na mekalae vau, na matwikithye nivo musyi kwoou, musyi woo mweu.

Mutunga aendiye wiyani muthenya usu o tondu wekaa. Indi wai muthenya wa ndunyu nini, na niwavindiisyya undu wa Syokau kana nukuthi ndunyuni na akimwisiya ndukani mathi maaye liu mukaawani, o tondu meethiitwe makika. Yila maelya kwonana na kutaanisya, mai na meya o ma kwonana yingi, nundu vai maundu maingi mendaa maneene me oka. Indi muthenya usu Syokau ndaakena ndukani. Mutunga eeteelile o vau ndukani, na saa syake sya kuthumuwa itanathela aenda mukaawani kusisya kana nokwithiwa Syokau e wo umwetele. Indi ndaamwona. Eekiye o kukunda kikombe kimwe kya kyai na asyoka wiyani.

Eesililye nokwithiwa Syokau ai muwau muthenya usu, kana asyai make makethiwa mamutumite vandu vaasa undu utesa kuvikya utumani na akesa kuthi Kitui.

Wiyoo niwavikiye, na Syokau eethiwa ndanamba kwinka. Asyai make nimoolanilwe ni vala withiwa atukiwe. Meesi niweendiye ndunyuni, o undu ukothaa kwika, na akinuka kutanatuka, o undu ukothaa kwika. Utuku niwaendeeiye, na kivindu kyausuwa. Kwai kamweli keethiwe kanatiseye ta iso, indi katyai na kyeeni kingi na kathuiye o mituki. Syokau ndai anenuka. Andu make nimambiliilye kwithiwa na kyuuyu yuulu wake, nundu yu niyo yai ivinda yake ya mbee kutukiwa atesikiye vala wii. Asyai nimeeteelile, mesa kwiyana nimakome meteele kukye, nokwithiwa aendiye kukethya andu angi moo me vaasanga na aatukiwa kwo, ona vala ndai muthemba wa kuthi ngethi ta isu atavitye asyai kana andu ala angi vau musyi.

Yila kwakyeye kyooko, Vaita na muume Kyalo, asyai ma Syokau, mooniye maende maatuutange na makivanda muundani, nundu mbuwa yeethiwe inambiliilye kuwa. Meesililye Syokau ndaleya kuka kyooko, matikese kwithiwa na kithikii matesi vala wii. Indi mavandiye na matuuta nginya syua yaeeka, o Syokau atenukute. Kwoou meekulan'ya, "Yuyu Syokau nundu we withiwa anaendiye va, ku utanenuka kuvika o nayu?"

Vaita eeya muume, "Kana nokwithiwa Syokau atwaiwe ni Mutunga wa Musili?"

Muume asya, "Kethiwa ni kutwawa utwaiwe, vau syua yavika asyai make methiwa mokiye kutumanyithya kana mwaana waitu e kwoou, na makooka tumanyane."

Mekalile o molanilwe, muvaka kwatuka yingi Syokau atevo, na matena uvoo wa vala withiwa anaendiye. Matyaakoma ni kyuuyu. Kwoou, uni wu wungi kyooko tene, nimaendiye kwa Musili na Kambuwa, kula kwi asyai ma Mutunga, kuisya kana mwiitu woo nokwithiwa e vau kwoou. Makuite mwee na nguku, nundu Akamba matyeendaa kukethan'ya mena nzaa nzei.

Yila mavikiye kwa Musili, meethiye onamo matanamba kuthi myuundani kuvanda na kuima. Ula mataaithiya no Mutunga, nundu ookilite o aendete wiyani Kitui. Nimanengiwe ivila mekala nthi, na manengwa nduwa ya mwee makunda. Musili niweetiye iveti ila ingi ili syake syuke kukethya aeni. Mamina kwaathiswa, Kyalo niwaisye, "Yuyu mwanaa Kitoo na iveti syaku Kambuwa, na Kanini, na Koki, vamwe na mwenyu Itiko Ng'a Ngumbau, nye na Vaita kiveti kyakwa, tweeye na kyeva, tutinakoma utuku wuu. Kaana kaitu Loisi Syokau iso na iyoo tutinaakona. Iso tweesi Syokau aendiye ndunyuni Kitui, o undu ukothete kwikanga, na akinuka kutanatuka. Indi ndainuka iso.

"Kwoou twasyokiye tweesilya nokwithiwa aendete kukethya andu maitu kundu na aatukiwa, ona vala akithi vandu vaasa nuwetaa vala ukuthi. O na iyoo tunatindiye tumweteetele, o tulaniilwe. Ndanaainuka muvaka kwatuka. Yuyu kyooko kii twoniye tukei kuisya kana nokwithiwa mwaana wenyu Mutunga anoosaniye na Syokau maatwaana, matatutavitye. Kwoou twooka vaa musyi kwenyu, kuisya kana nimwithiwa munameisye mwaana ungi, na mwaaleya kutumanyithya ta undu kwikawa. Nokwithiwa mutanai munoona mwanya, nundu yii ni ivinda ya mbuwa na andu meithiwa me myuundani muthenya muima, na aangi me ndithya ya indo. Tutyiina ndeto mbingi no isu."

Musili na iveti syake nimatelemile muno kwiwa ndeto sya muthemba usu, o syi nguvi ta isu. Meesyaaniseye mothyu moo makenetye kyeva. Indi Itiko, usuwe wa Mutunga, niwasungiiye ameya, "Yuyu Kyalo Mwanaa Kimindu, na kiwandu kyaku Vaita Ng'a Soo, mweeka nesa kuka kuu kumantha mwaana wenyu Syokau. Yii niyo yitu kwiwa kana iso na iyoo ndanaainuka musyi kwenyu. No nginya musyai ethiwe na kyuuyu kingi analeya kwona mwaana woo akinuka, kana kwiwa vala wii. Kwoou mweeka nesa kuka mukimumantha kuu, na nundu nimwisi andu nimekuneena makiweta kana nokwithiwa etwawa ni mwaana waitu Mutunga. Onaitu twikalite twetele Mutunga atutavye kana ndeto isu ni sya wo.

"Yuyu Mutunga ookilile iso o aendete wiyani Kitui, na iyoo na umunthi niwo wikiye. Ithyi tutinaaiwa akiweta kindu ta kyu kya kutwaana. Aisye yila we na mwiitu ula makendana,

mesa kwiwana matwaane nukatutavya ni kana tuthi tukonane na asyai make na twambiiye kumwaasisya. Kuvika onayu Mutunga ndaaweta ta withiwa ewanite na Syokau matwaane. Kethiwa niwawetiye uu, twithiwa twookiye kwenyu kwambiliilya kutuma nduu ya muthemba usu. Vamwe na uu, Mutunga ni Mukilisto, na aisye akenda kutwaaniya ikanisani. Na ti kutwaana kwa Kiikamba kwi kwoka. Atwiiye ethukuma akwate mbesa na ambe kwaka nyumba nasyo, na iingi akimoan'ya sya kusuviya kivetu kyake na syaana. Kwoou, tutikwisilya Mutunga ta uyumbanite kutwaana mituki isu, kana kutwaana kwa kithuumukilo atatutavite undu tuthokeya asyai ma Syokau twaamatavya. Na ndavangite kutwaana kwa Kiikamba kwi kwoka.”

Kyalo na Vaita meethukiisye ndeto isu meyumiisye, nundu nisyamatelemiye yila mamanyiye kana mwiiu woo nde vau kwa Musili. Onamo andu ma Mutunga matyaaineena mena muuwo ngooni, nundu mekalaa na wikwatyo kana Syokau nutonya kwisa kutwika mukaa Mutunga. Yuyu wikwatyo wu woo watilyi ta wuung'ala ta ndiya kwi thano.

Kambuwa inyaa Mutunga ongelile ndeto asya, “Kethiwa syaana situ Mutunga na Syokau nimatwaaniye, mwithiya Syokau e vaa, na mwaamwona na metho menyu, mwaamanya onethiwa nimaneevithite, mwaki wikiitwe mathangu meyu wiileya kutowa syuki yikoneka. Indi Mutunga enuka, nitukumutavya uvoo wu mwooka nawo, ni kana onake awumanye nundu kethiwa nuwisi, ethiwa atuwetee, nundu wiyoo aisaa o vamwe naitu na akomaa o vaa musyi.”

Yu, vatyi undu ungi Kyalo na muka Vaita mai matonya kwika. Nimamanyiye ki kana Syokau ndatwaitwe kwa kimbithi ni Mutunga. Vaita eewiye ta watembuwa ngoo, na ambiliilya kwiiya o me vau kwa Musili. Yuyu oonaa nokwithiwa mwiiu woo Syokau ve undu uthuku unamukiye aenda ndunyuni na aleya kwinku vandu va matuku eli. Menukiye maleeleteye ngoo, na methoi makimenamena. Mavika musyi nimatavisye Mutisya na andu ala angi. Oonthe mambiliilye kwiiyaniya, makikulya yuyu aendiye ku, kana akwatiwe ni nyamu myau yamuwaa, kana nivethiwa ve mundu unamusungite amweteela enukite amukwata na amutwaa kwa vinya. Indi vau vake kukwatwa kwa vinya na kutwawa vandu, moonaa ti ta vai vatonyeka, nundu Syokau ai mundu wi mwii wi vinya, na ethiwa ayukitiye kwiteteya na akauwa mbu, andu makewa na maamutaan'ya. Meewaa molanilwe ona mbee wa undu mekwiiwaa makithi kuisya kana nunatwaiwe ni Mutunga.

Ndukani Kitui kwa Vateli, muthenya wa mbee Ngandi aenda, asyai make matyaalungana na undu wake, nundu kwi mavinda waendaa kyalo kya matuku eli kana atatu, kwoondu wa viasala ya nduka. Indi Ngandi nutavasya asyai kula withiwa avangite kuthi. Ateo muthenya usu, nde mundu waatavya kula ukuthi. Meekiye kwiwa niwonekiye akilika mbasini yoo ila yeendaa Thika na Ilovi. Kwavituka muthenya ili Ngandi utenuka, nimakulilye ndelewa na tanivoi wa mbasi yoo, kana nimaendete nake Thika. Mameiye yii nimamukwiiye, indi mamumisya Thika na asya eamba kusyaangya miiyo ya nduka vau, na akisyoka aende Ilovi. Matyaasyoka kumwona yingi, ona vala meesilasya nutonya kusyoka namo Kitui embwa akeethiwa aminite mavata make.

Vavituka matuku atatu Ngandi utenuka, asyai make nimeetiwe na simu. Wai Muthenya wa Kyuma, na matyavinguite nduka; na kwoou onake Mutunga ndaauka wiyani. Simu isu yaumite Kambala, Ukanda, vala ve Etasi mwiinae wa mwisyo wa Vateli. Aisye eenda kuneena na Ananda inyaa Ngandi.

Simuni nimakethanisye nesa, na Etasi eeya Ananda, “Nina utumani wenyu, na ula undumiye ambiye nambe kuneena naku. Nitumiwe ni Ngandi mwanaaku.”

Ananda niwambiye kutelema kwiwa Etasi akiweta Ngandi kundu kwaasa ta Kambala. Kwoou amukulya, “Ai utumiwe ni Ngandi? Aumiye ku kuu Kambala, nundu iso iyi mbee niwo walikile mbasi aenda Thika na Ilovi? Tweesi aendete kumantha miiyo ya nduka. Indi ndaainuka iso, ona uni wuungi, kana iyoo. Tutyii na kithikii, twionaa akesa kuka eaniisya mavata.”

Etasi amwiiye, “Yuyu Ngandi e vaa kwitu. Ookiye iso, na ngali ya mwaki kuma Ilovi. Nomwisi kyu ni kyalo kyaasa, andu makomelaa nziyani. Tweewiye utanu kumwona na twamuvokeya kwa wendo. Yuyu niwanduma nimutavyei kana e vaa kwitu, na kana ndaauka e weka. Ookiye na kivetu kyake.”

Yila Ananda weewiye kindu kyu kyawetwa, ai ookite na kivetu kyake, niwatelemile alekya simu yakimana nthi simitini yathuka, weethiya matyamba kwiwana uu akineena na usu ungi. Inyaa Ngandi niwakaiye, na ithe aenda kuisya undu kweethiwa. Ananda amutavisye undu maneenete simuni, na undu yavalukile yathuka. Onake Vateli niwasitukiye, kwiwa ai Ngandi aendete Kambala ena muka. Yuyu nimoolanilwe ni uvo wu, nundu nimendaa Etasi amaelesye nesa, na mai menda vatonyeka maneene na Ngandi amatavye ewe mwene maundu asu ma kuthi Kambala ena kivetu kyake. Yuyu nundu wai Muthenya wa Kyumwa, vaty vundi wa simu wai oneka, nikwithiwa mavundi mathukumaa vosita vala simu syaumite. Vosita yithiawa ivingitwe muthenya usu. Kwoou vaty undu mai matonya kwika ateo kweteela yila vosita yivinguwa uni wuungi, Muthenya wa Kwambiliilya.

Yila Mutunga wenukiye auma wiyani, ai na utanu wa kumanya kana akeethiwa athukmuite uni wuungi nundu wai Muthenya wa Kyumwa. Utanu ula mwingi wai wa kuvindiisya kana akoonana na Syokau maenda ikanisani kuthaitha. Matyoonanite kyuma kiima, nundu muthenya wa ndunyu amweteetele muvaka masaa ma wiya mathela na enuka matonanite. Asuaniyaa nokwithiwa Syokau ai muwau na aleya kuthi ndunyuni muthenya usu. Indi niweesilasya kana onake Syokau akeethiwa na meya ma kumwona.

Yila Mutunga wavikiye musyi muthenya usu, ithe niwamwiiye ve andu meukite vau kyooko tene mena vata. Mutunga amukulilye, “Ni aau asu mokiye tene wu wuweta, na meina vata mwau?”

Musili amwiya, “Meukite kumantha, nundu wa kindu kyoo meatiiye makyona ta withiwa eiwe wi nakyu.”

“Ni kindu kyau kyu kyoo nithiwa ninakyo, Tata?”, Mutunga akulilye uu aseng’ete.

“Andu asu ni Kyalo mwanaa Kimindu na muka Vaita. Meukite kuisya kana mwaana woo Syokau nokwithiwa e vaa kwakwa, kana nokwithiwa munatwaaniye mutatutavitye. Maisye kana kuma iso Syokau ndaasyoka kwoneka vau musyi. Meesi aendete ndunyu iso, na ethiwa enukiye. Indi ndaainuka, ona iyoo mamweteelile aleya kwinuka. Kwoou meesilisye nokwithiwa munatwaaniye. Indi tumatavisye nesa kana we ndunamba kwiyumbanya utwaane oyu, kana kwa kithuumukilo, na kana ukenda mutwaano withiwe ikanisani Mulango. Kwoou matyisi vala mwiiitu woo Syokau wii. Mena kiiyo nundu wake.”

Ndeto isu syai nditu muno kwa Mutunga. Syamukimiye ta mundu wakunwa mutwe na nzuma avaluka. Atelemile muvaka aina kuvuvuta na kutetemanga. Ithe niwamukiakiisye, akimwiya, “Mwanaakwa, umiisya. Nitwisi wi vata muno na Syokau, o tondu naitu twi vata nake, na twonaa atonya kuutwikiya kivetu kiseyo. Mwaana, ika o kumiisya, na tukyeteela kana ve uvo wiumbuka amanyike vala wii. Ika o kuvoya, tondu waasya inywi Akilisto nimuvoyaa. Nituukwete kwoko wuungame na ukinye uthi na mbee. Nitwisi nduleya kwisa kwona mwiiitu mutwaana, kunesa kutwika Syokau ndakesa kusyoka kwoou. Muukamba aisye, ‘Mbee ndi umui’, na kwasya uu ni ta kwasya kana tutyisi undu mbee kwiithiwa kutilyi, ngalikoni yaku na Syokau. Twiika kweteela, twone.”

Mutunga alisile ukomoni wake ewite kyeva na kyuuyu muno, ona too wamba kumutoloka. Indi ai na kawikwatyo, kana nokwithiwa Syokau euka ikanisani. Kwoou aendiye uthaithini ikanisani, atakwite ngoo. Amina kwikala nthi ikanisani niwambiliilye kusyaangya ngaliko ila aka na eitu mekalaa, kana niwisa kwona Syokau. Indi ndaamwona, nundu nake ndaauka ikanisani. Muthenya usu Mutunga atindiye aleletye ngoo, ona andu maina kwona ta uwaiye. Indi nowe mwene weesi kila kyuumuthin’ya, o tondu Muukamba waisye kana, “Mutwe wa mundu umanyikaa ni mwene!” Asuaniyaa undu woonete Syokau ta niwe museyo kuvituka eitu ala angi ma utumoni usu. Asuaniyaa undu Syokau utanite kwa yumbwa yake,

na undu we mwene wendete kiveti kyake kithiwe ki kitanu take. Asuaniyaa undu moonanaa na kuneena mena utanu mwingi, mekitye mosuanio mbee undu vatonya kwithiwa embwa nimesa kwikalan'ya vamwe mena musyi umwe. Asuaniyaa undu maisaa liu mukaawani vamwe, yila waenda Kitui ndunyuni na makyonana. Asuaniyaa undu ukumoan'ya mbesa ake nyumba, vandu wisa kutuwa ena Syokau embwa nukenda matwaane. Asuaniyaa undu makakwata syaana na kusyeeya. Asuaniyaa undu ... (maundu maingi).

Yila kwakyeeye, Vateli niwatamaniye andu ma vosita moke kumaseuvisya simu. Yila mookiye mavinguiye meethiya ve kaindo kanavunzikiye yavaluka nthi simitini. Kwoou nimakuniye andu moo simu, ovisini ila nene Ilovi, ni kana mamaetee kaindo kau kanathukiye. Maisye nimekutuma ngali yoo yeete vamwe na miiyo ingi ya kuseuvya na kwikiya simu ingi. Yuyu Vateli na muka matwikiye metinda muthenya muima matatonya kukuna simu Kambala. Mai matonya kuvoya simu kwa anyanyae, indi mooniye matikwenda kutavya anyanyae undu wa Ngandi matambite kuwumanya nesa.

Kwoou nimeeteelile, o mena kyuuu ngooni, kuvika uni wuungi niwo simu yaseuviswe. Mutunga atindiye wiyani vau kwoou, indi ndaakulya uvoou wa Ngandi aleya kumwona, nundu oonaa ta wi kyaloni kya kulatya kana kutwaa miiyo ya nduka. Enukiye onake ngoo yikundite, akikiya undu kwithiwa kwikikite vala ve Syokau. Enuka vatyi uvoou mweu waatavwa wake, nundu vatyi mundu wesi undu nongi wake. Andu ma Syokau na andu ma Mutunga, oonthe mekalile molanilwe. Oonthe meekiakiasya vanini kwona kana kethiwa ve undu uthuku wamukwatite, methiwa mawiwite matuku asu matanathela.

Andu ma vosita mamina kuseuvya simu, Vateli na Ananda nimakuniye muinae Etasi simu kuya Kambala. Mamwiiye mo vau Kitui mai na kithikii kingi kwiwa kana Ngandi niwaendete kuu vamwe na kiveti kyake. Ananda amina kuweta kana simu niyavalukile yathuka, na kwoou matilwa kuneenani, niwamwiiye, "Twina kithikii na kyeve nundu wa kukwata uvoou kana Ngandi anookiye vamwe na kiveti kyake. Ithi tutyisi uvoou wa kutwaana kwake. Niwisi kana nitwavangite tuthi nake India aatwaaniye kwo, nundu ve mwiiu twamukwatiye kwo emutwaa. Yuyu mwiiu usu na andu make tutonya kumatavya ata ai Ngandi ndethi kumutwaa?"

Etasi amwiiye, "Vau ndyisi undu mutonya kutavya mwiiu usu na andu make. Ngandi aneekiye kumbiya nimutavyei nunatwaiye mwiiu museyo muno, Muukamba kuma Kitui. Matwaaniye ovisini ya silikali Ilovi. Atumaniye asya nimutavwe kana mwiiu usu, kiveti kyake, etawa Loisi Syokau, na aumite vandu vetawa Mulango. Undungi watumaniye, ni kwasya mutavyei Mutunga ula uthukumaa vau kwenyu, kana yuyu Syokau e Kambala vamwe na muume Ngandi. Tavyai Mutunga aamanyithye asyai ma Syokau uvoou wu, matikese kwithiwa na kiiyo makyona ta ve undu uthuku wamukenee na watuma utenuka."

Ananda akulya, "Ngandi e vakuvi nineene nake simuni?"

Etasi amwiya, "Nde vaa oyu, niwumaalukile na muka maenda kutembeanga Kambala mavamanye, nundu meenda kutuwa kuu."

Muthenya usu Mutunga atanamina wiya, Vateli niwamwitiye maneene vamwe na muka. Amwiiye, "Ve uvoou tukwatiye simuni kuma Kambala vala ve mwaana waitu Ngandi, ona vala tiwe tuneenanisye. Tuneenanisye na muinawa witawa Etasi, ula wi nduka nene Kambala. Usu niwe Ngandi wiimukulitye atukuniye simu atutavye utumani wake. Akuniye iso, indi Ananda atelema simu yavulana nthi yathuka tutaminite ndeto. Umunthi yaseuvwa nitumukuniye simu atutavya kana Ngandi nunaendiye kwo vamwe na muka wumite kuu Kitui. Anatomaniye utavwe kana Syokau e vau Kambala vamwe nake nundu nimanatwaaniye. Akukulilye wenuka waatavye asyai ma Syokau kana no museyo na nunatwaiwe ni Ngandi."

Yila Mutunga wewiye utumani wu, eewiye ngoo ta yatembuka yaatukila kati. Akwatiye nziya enuka olanilwe ni undu ukutanyuka uvoou wu wa Syokau na Ngandi. Mwangali umwe niwewiye utanu kumanya kana Loisi Syokau ai thayu, na vatyi undu uthuku kana mbanga

wonete. Mwangali wula wungi wausuiye kiiyo nundu wa kwiwa kana Syokau yuyu ni kiveti kya mundu ungi. Niwolanilwe, nundu niwasuaniyaa kana vai wendo weethiitwe wumeete na wukambiliilya kunenevanga kati wake na Syokau. Eekulasya yuyu Syokau ai atonya ata kutwawa kwa kithuumukilo ni mundu ungi. Enukiye akitikya methoi methoni na kyongoni. Ona atanamba kwinuka kwoo, Mutunga ambiye kuthi kula kwi asyai ma Syokau kumatavya utumani wula ukwatiye. Ooniye kwoo kumanya kana Syokau eo thayu, kyai kindu kya kumamina kiiyo na kumausya ngoo.

Matavwa uvoo wu, Kyalo na Vaita asyai ma Syokau mambiye kuvindya ta mundu muingalu wasya. O tondu Mutunga wewiye mbeeni, mausuiwe ni utanu kwiwa kana mwiitu woo e thayu. Indi nimoolanilwe ni kwiwa ai niwatwaitwe matesi, na kana atwaitwe ni Muindi. Esa kutumuwa, Vaita akulilye, “Asi! Asi! Yuyu Syokau mwaana waitu tweete na kumusuviya muno wiana uu, niki utaatusavya kana nukwenda kutwawa kwa kithuumukilo, ni kana tuthumusye kiliko yila twaleile kwona akinuka? Tnoonaa nokwithiwa endanite naku Mutunga, undu mwisa kutwaana. Asi! Asi! Musyai ko niwisaa kwona maundu maingi syaanani syake-i? Akamba maasya kana, ‘Nzookoni vatyaa mbitiya.’ Ethiwa Syokau anyuviye kwika uu, tutitonya kumutunga na itina undu tumwova vaa kwitu ta mbui. Eenda kwithiwa na musyi wake, na aneekiye kwaatiiya ngenda yake. Ithyi asyai no nginya twitikilane na ngenda isu, nundu ni mwaana waitu, na tutimwikya itheka.”

Kyalo atumuiye asya, “Ethiwa nunatwaiwe, nuseyo, akasyaa na akimesya musyi wake. Indi kethiwa niwatutavisye nukwendana na Muindi, twithiwa twaendiye kwamba kwitya waasya kwa asyai ma usu ukumwenda. Ithyi tutyuuleya akitwawa ni Muindi, kana Mwikuyu, kana Muusungu, kana Mukavi. Kila tukwenda ni ethiwe na musyi wake, naitu tukwate waasya o tondu kwikawa. Muindi no mundu ta Muukamba, na ethiwa usu niwe umutwaite, tyo makesa kwinuka, ko matuwa Ukanda na makolwa ni Ukamba wuu witu? Mesa kuka tukamathokya ta syaana situ, na tukitya muume waasya, na tukimaathima tutanakwa.”

Mutunga niwatavisye asyai make uvoo wa Syokau, nundu onamo mai na kyuyuu nundu wake. Akimatavya niwetikasya methoi, nundu niwavindiisyaa kana yu, we na Loisi Syokau nimataanisya vyyu na vyyu. Vala wekwatitye ta wisa kumya kiveti yu vatiitwe ve vathei. Nziya ila wakinyile mbola mbola, yu kwake niyavikiye kitulu vandu vatavitukwa ona itambya yimwe.

Asyai ma Mutunga mamwiiye, “Umiisya mwaana. Tondu Syokau ndanaauwawa, aneekiye o kutwawa, na kutwawa ti kuthuku. Nuulilikana ndoto Syokau wakutavisye? Yila naku watutavisye ndoto isu, nitwaendiye kwausya kwa mundumuwe ula witawa Kilului. Atutativsye kana yoonanasya ula ukatwaa Syokau akauma kwelekela yuulu kundu kwi syiima, na matwaana nimakathi kundu kwaasa ta mbusi isu syakwatianiya nisyandanisye syelekele kundu kwaasa. Mwaana, ika kumiisya. Lilikana kana eitu ala aseyo matithelaa Ukambani. Ula ukatwika kiveti kyaku, noukwetele. Muukamba aisye, ‘Kya mundu kityosawa ni mundu ungi’, na ‘Kutingwa utuku wutakyesaa!’ Naitu notwetele twisi nduleya kwisa kukwata kiveti na kwaka musyi nakyu.”

Mutunga asiisye asyai make amaketee metho, oona wendo woo kwake wiivenavena ta taa wakwatwa kwi kivindu kya kwalwa na ithoka.

Yila ndeto isu ikwasya Syokau nunatwaiwe, syavikiye Itiko usuwe wa Mutunga, onake niwewiye syamumakya muno. Kwoou, niwetiye Mutunga aina kumukiakisyaa, akimwiya, “Kilume Mutunga wi munduume, yumiisye. Mundu ungi nunakukililye maau kukwata Syokau, o tondu nthimo yaasya kana, ‘Muti wi kithekani vatyi mundu utawutema.’ Ninisi ndwaiwa ni kiveti, nundu kithekani ve miti mingi miseyo. Twienda tuutetheesye ithyoonthe kumantha kiveti. Ninisi waisye niwe mwene ukwenda kwimanziya mwiitu ula mwiendana na mukiwana mutwaane. Indi ningukulya mwenyu na au, maakumanthiye muthea kwa mundumue Kilului, wikalae uwukuite. Woonaa wakomana na mwiitu ukukwendeesya, ukaumaa mutheya wu, yila muneena ni kana withiye mwiitu nukukuswa ni ndeto syaku, na

akyonu nesa kana wi mwanake museyo. Yu kethiwa wai na muthea, Syokau ndethiwa aakutiya wiimantha kivetu vandu vangi. Indi ndukakwe ngoo mwisukuuwa, nundu niwo undu Muukamba aisye kana, ‘Vaty mu nyambu wutavunya nguka!’”

Mutunga niwamutungithisye amwiya, “Yii niwo susu, undu wuundavya ningwitikilana nawo. Embwa muthea ni kindu kitonya kutetheesya mwanake endwe ni mwiitu, vau ndyisi nundu ndyaamba kumesya kindu kitilyi ta kyu. Ngalikoni ya kwakwa kila nisi ni kuvoya Mulungu atethye mundu ena vata. Uu niwo Akilisto mamanyiaswa mekae. Tuvoyaa kila muthenya, twiitungiya Mulungu muveya na twiimutavya mavata maitu, o tondu Yesu Kilisto ula twitikilite watutavisye twikae isyitwani yake. Indi mavinda amwe Mulungu ndanenganae kila twamwitya, nundu niwe wisi mbee waitu, kila kitonya kuuna mundu, na nikyo umunengae. Kwoou undu ndonya kwika, no kwithing’iisya kuvoya nikwate mwiitu museyo, twendane, na tutwaane.”

Usuwe Ikoti niwamululumiiye aendeeyae na kuvoya, vamwe na kukuwaa muthea, “Kuvoya Mulungu ni kuseyo, nundu ona taeka Akilisto, ithyi Akamba nitwisi mboya niyo twikailaa Mulungu nayo. Kuma tene nitwavoyaa Mulungu nundu wa mavata maitu, ta yila kute mbuwa. Niwooniye undu isyo syaingivite myuundani yila wenukiye. Mbee wa vau, mbua isu itanauwa, kwai thano mwaasa na mumu muno, na andu maleya kuketha kindu myuundai. Kwoou atumiya ma iveti na aume, nitwoombanisye andu ma utumo wuu witu, twathi kithembeyoni vava maviyani ma Nengya. Vau nivo andu ma utumo wuu twathembeyaa Mulungu mbui imwe mbiu ki na ilunga yimwe itune ki. Kwoou muthenya us twathembiye indo isu na twavoya, tweetya Mulungu atunenge mbuwa. Yila twenukiye misyi, eka ngutavye Mutunga, utuku wu andu matanamba kuthi kukoma, nikwambiliilye kutisa, na ngwa yaina kwiwika ta yukite kula tui. Twaamukiye kyookoni tweethiya mbuwa yuwiye kiwu kyaina kuvitya na nziya, na mbusi ila syang’alite vvu syalika kiwu kyuvitya. Twaisye Mulungu nuneetikisye nthembo yaitu na eethukiisya mboya situ, na atweetee mbuwa ni kana ilyungye yuwa.

“Niasya Mulungu ula Akamba mathembeyaa na mavoyaa, ula utunengae syaana na mbuwa, nowe usu ula nenyu Akilisto muvoyaa. Ndyaa iwa ta mumuthembeaa ilunga, kana mbui, kana nzau. Indi no usu e weka, vaty ugi, nundu niwe woombiye Akamba na oomba Akilisto na oomba syindu syoonthe. Kwoou kilume Mutunga endeeya kuvoya Mulungu akutethye wone mwiitu museyo wisa kutwika kivati kyaku. Indi, wakwata muthea, lilikana weendae uwukuite ni kana uwuume kana uwukunyangwe wivithanitye, ni kana nawo wukutethye. Tene kila tukwenda ti ukwate kivetu? Muthea ti kindu kithuku na muthea wiikusyiyi kukwata kivetu. Ni kindu kya kukwikiya vinya kanywani uneene ndeto sya kukusya mwiitu, endeeswe niwe, na akwende.

“Kwoou, syindu isu syeli, mboya na muthea, ndukailekye nthi, ona wamina kukwata kila ukwenda. Nye ndileanaa na maundu ala amiseni matavanasya uvooni wa Mulungu na mwanaake ula mwitaa Yesu Kilisto. Kila ki vinya ni maundu amwe ma syithiyoni situ, ala amiseni maasya tweekane namo, ta kwausya na kuitwa ni mundumue, kana kwaikithya eitu maitu, kana andu ma muika kwina wathi wa Kiikamba, kana kuthika mundu mukwu kwaatiiya syithiyoni situ. Kethiwa amiseni meekiye kutweekanisya na syithiyoni situ, methiwa makusisye andu oonthe maamalikya nyumbani isu metaa ikanisa. Withiya notondu mwiithi winukasya indo syiilika kyuuni asyumya ndithya mawiyoo, kana undu nguku yina tuswii itulikasya nyumba wiyoo kutanatuka. Indi nimatwonisye kana kila mundu nutonya kuvoya Mulungu. Undu ithyi tweekaa, ni kuthemba na kuvoya tumbanite ithyoonthe, andu ma utumo embwa ve vata ukoneteye nthi nima. Indi ve vata wa andu ma musyi, ta kuwasya mundu muno, kana kivetu kuleya kusyaa, notwoombanaa kimusyi na atumiya ma aume na iveti, makivoya kana mavinda angi makyamba kuthemba na itina makivoya. Mundu umwe e weka ndavoyaa Mulungu, no awe amwe mavoyaa makiita mundu. Yingi andu ma musyi